

Gids voor de bezoekers der St. Jans-kerk te 's-Hertogenbosch

<https://hdl.handle.net/1874/236537>

48

mm 13614

GIDS

voor de bezoekers der

ST. JANS-KERK

TE

'S-HERTOGENBOSCH.

(Uitgegeven ten voordeele der kerk.)

ST. MICHIËLS-GESTEL,

TER SNELPERSDRUKKERIJ VAN 'T BISDOM VAN 'S BOSCH,
IN HET INSTITUUT VOOR DOOFSTOMMEN.

1879.

PER
Vak 149

EIGELIJKHEID

in vier Bänden

Berapogenen von

Widmann, Dr. W. Fischer und Dr. P. Felten

Mit ca. 1200 Textabbildungen und
120 ein- und mehrfarb. Tafelbildern

Indig in 40 Lieferungen zu je 1 Mark

Im Sinne volkstümlich, nimmt sich diese „Illustrirte
Wörter“ durch wissenschaftliche Gediegenheit und
Lebhaft, sowie durch Reichhaltigkeit des Bild-
wes und Schönheit der Ausstattung ganz besonders
aus; sie verdient in bevorzugter Weise

eine Heimstätte in den Büche-
reien des deutschen Hauses,

gleich bezeichnend für die bildungsbedürftige und bildungs-
bedürftige Jugend wie für den reifen Leser ist.

den-Allgemeine Verlags-Gesellschaft m. b. H.

braagt Prospectus.

RESTAURANT
LE-HOTEL,
rij de BEURS, - AMSTERDAM.
van 11-2 uur f 0.60. Dejeuner f 1.25
iners van 5-8 uur f 2.50. (1007)

HAARWERKEN.

Thee

TRADE MARK

E. Brandsma

In het bijzonder, wordt de aan-
dacht gevestigd op Souchon
a f 1.30 per 5 ons. (201)

Amerik. Brilliant-

Glansstijfjel

met het merk

Globe

in de roode streep

geeft

het

schoonste strijkgoed

Stichtsche Hypotheek

gevestigd te UTRECHT,
stelt 4 pCt Pandbrieven à 99 ½ pCt) in s
verrijgbaar: 4 ¼ " " à 100 ¼ " ")

Koninklijke Oldenzaalsche Sto

voor

J. H. Molkenboer

Levering direct
hiervan bij ieder
van ruwe en
toonen, in
Kopiers,
gedrukte en in
Japan
Zak
Oor
Fabrikaat uit

Alle goederen

soodat zij niet

laten verwerken

den in de waas

Vraagt f

Prijs

HERMAN G. VAN MUNSTER & FIL

VINS & EAUX-DE-VIE EN

BORDEAUX COGNAC

20, Rue de Mulhouse 22, Rue Bellef

*1. Telet
Per 149
48*

G I D S

voor de bezoekers der St. Jans-kerk te 's-Hertogenbosch.

Kort historisch overzicht van de stichting der kerk.

De St. Jans-kerk te 's-Hertogenbosch werd gesticht in de vijftiende eeuw. Op hare grondslagen hadden echter, vóór dien tijd, reeds twee andere kerken gestaan, van welke beide gebouwen nog belangrijke overblijfsels aanwezig zijn. De oorsprong der oudste kerk verliest zich in de duisternis der tijden. Het benedendeel van haren klokkentoren bestaat nog. Deze fraaie toren, in Romaanschen stijl gebouwd, bewijst dat de eerste St. Jans-kerk reeds een aanzienlijk gebouw was, hetgeen bovendien nog blijkt uit de overeenkomst in het jaar 1222 tusschen Hendrik hertog van Lotharingen en Brabant en bisschop Engelbert van Keulen gesloten, waarbij de hertog zich verbond, het voorportaal der St. Jans-kerk niet van versterkingen te zullen voorzien; waarschijnlijk omdat de stad 's-Hertogenbosch, die aan den Keul-schen kerkvoogd was afgestaan, in dat geval van den hertog afhankelijk worden zou, die, door eene bezetting in dezen toren te werpen, den Bosch geheel kon bedwingen.

De hoogere verdiepingen des torens zijn in de vijftiende eeuw opgetrokken, ter vervanging van den ouderen torenhelm.

De tweede St. Jans-kerk werd gebouwd in 1280. Van haar is overgebleven een kleine sierlijke toren, op den zuid-

westelijken hoek der kerk, benevens eene geheele travée, welke later tot doopkapel is ingericht.

Belangrijk beeldhouwwerk van deze kerk is in den laatsten tijd teruggevonden, bij het herstellen van het schip der tegenwoordige kerk, en wordt zorgvuldig bewaard in een lokaal nabij de werkplaatsen der Restauratie, waar zich meer andere oudheden bevinden, die even merkwaardig zijn.

Met het bouwen der tegenwoordige St. Jans-kerk werd in 1419 aangevangen, en eerst in 1520 was zij voltooid. Bovendien bouwde men in 1523 op het kruispunt der kerk, een vier honderd en vijftig voet hoogen klokkentoren, die in 1584 door het vuur des hemels verslonden werd.

Beschrijving van het uitwendige.

HET CHOOR, gebouwd tusschen 1419 en 1444, is het schoonste gedeelte der kerk; van buiten is het rijk versierd met velerlei beeldwerk. Boven de vensters staan de volgende figuren: Adam en Eva, de eerste is vergezeld van den Cherubijn met het vlamvend zwaard, de tweede heeft de slang in hare nabijheid. Verder: Abraham en Isaäk; Mozes en Pharao; Josua, de zon in zijn schild voerende; Jephta en zijne treurende dochter; Gedeon met het lamsvlies; Samson den leeuw verslaande; David met Goliaths hoofd; Salomon in zijne heerlijkheid; de koningin aan zijne zijde; Judas Machabeus en Antiochus; Cyrus, de bevrijder van het volk Gods, tegen over Balthasar, die uit de gewijde vaten drinkt; eindelijk Aartsengelen en Engelen, met kruizen en zwaarden.

Boven de vensters der zeven transkapellen, zijn aangebracht tafreelen uit het leven des Verlossers, zooals: Maria's verloving; de boodschap; het bezoek aan Elisabeth;

de geboorte des Heeren; de besnijdenis; de aanbedding der herders en der koningen; de opdracht in den tempel; Herodes en de kindermoord; Herodes' trawanten het kind vervolgende; de vlucht naar Egypte; de H. Maagd in de woestijn, in een verblijf van roovers; Josephs werkhuis in Egypte; gedrochten met schubben bedekt, de Egyptische afgodsbeelden voorstellende enz.

DE GEVEL VAN HET NOORDER TRANSEPT, gebouwd tusschen 1450—1470, is geheel met beeldwerk versierd.

In de tympaan des portaals staat het beeld des Verlossers, tusschen Serafijnen, die priesterlijke stola's dragen en wier lichaam geheel met vederen bedekt is.

Lager zijn gezeten in prachtige zetels: David, aan wiens voeten Abigaël knielt, en Assuerus wien Esther smeekt het volk Gods te sparen.

In den boog zijn voorgesteld de vier-en-twintig Ouderen der Openbaringen, die den Verlosser omgeven, met wierooschalen en speeltuigen in de handen; terwijl in het kantwerk, waarmede de boog is afgezet, de aangezichten der koningen van Israël en Juda voorkomen.

Aan den middelstijl des portaals bevindt zich het beeld der H. Maagd, onder een baldakijn, dat om zijne sierlijke bewerking bijzondere aandacht verdient.

De binnenzijden der schraagberen zijn bezet met de beelden der wijze en dwaze maagden, die tot Christus den Bruidegom opgaan; de buitenzijden met die der Apostelen en Evangelisten, welke het Evangelie verkondigen aan de ongelooovigen.

Vier schilddraggers bevinden zich op de hoeken, met de wapens van het Rijk, het Bisdom, de provincie Noord-Brabant en de stad 's-Hertogenbosch.

Daarboven staan, onder open baldakijns, keizer Maximiliaan en Philips de Schoone, aan wier bescherming het is toeteschrijven, dat de St. Jans-kerk kon tot stand gebracht worden.

Ter zijde van het lichtvenster bevinden zich de beelden van verschillende heilige vrouwen.

In den top: de kroning der H. Maagd door den hemelschen Vader.

DE GEVEL VAN HET ZUIDER TRANSEPT is gebouwd tusschen 1478—1492. De deuren onder de voorhal zijn versierd met belangrijk beeldwerk, bestaande in tafreelen uit het leven en de Openbaringen van den H. Joannes.

Boven de oostelijke deur is, links, de Antichrist voorgesteld, in de gedaante van een tweelijvig monster met één hoofd, naar de beschrijving des Apocalypsis, — leeuw, beer en panther; — rechts zijn aangebracht zijne valsche profeten, die onder de ingeving van helse gedrochten hunne boeken schrijven en den inhoud daarvan luidkeels verkondigen.

Dezen strijd tegen Christus heeft de oude beeldhouwer nog op eene andere wijze voorgesteld, op de wijze gelijk de middeleeuwen zich dien het gereedst voor den geest brachten; boven het beeld des Antichrists, heeft hij een gevecht tusschen een kruisridder en een muzelman geplaatst.

Tusschen deze tafreelen is aangebracht de adelaar van St. Jan, met opengeslagen vlerken.

Boven de westelijke deur staat, in het midden, het laatste oordeel. Christus de rechter verschijnt met vier bazuinende engelen; in kleinere figuren zijn de dooden voorgesteld, uit hun graven opstaande, en ter zijden eene vrouw

en een grijsaard met spreukrollen in de hand, welke zinbeelden zijn van het geheele menschelijk geslacht.

In de hoeken boven deze beelden staan twee tafreelen uit het leven des H. Joannes. Het laatste Avondmaal, waar hij op de borst des Zaligmakers rust, en zijn marteling in de olie.

Aan den middelstijl dezer deuren, bevindt zich een keurig gewerkt baldakijn, waaronder in vroegere eeuwen het beeld van den patroon der kerk stond.

In den top des gevels zijn geplaatst de beelden van Noach, Abraham en andere patriarchen, benevens die der drie koningen, terwijl het beeld van het Christuskind in de armen zijner moeder, zich in het midden bevindt.

HET SCHIP, gebouwd tusschen 1497—1519, onderscheidt zich door zijne prachtige dubbele schraagbogen, en de rijke versieringen zijner muurberen.

Op de ruggen dezer bogen komen, in plaats van het gewoon bladwerk, geheele reeksen van kleine beelden voor, die van weerszijde naar de tinnen opklimmen. Deze soort van versiering der schraagbogen, wordt nergens elders aan oudere of nieuwere middeleeuwsche kerken aangetroffen.

Ten noorden der kerk, stellen deze beelden allerlei soort van ondeugden voor, in de gedaanten van menschen en gedochten; hun getal is zoo groot, dat de beschrijving er van, ja zelfs de optelling, voor deze weinige bladzijden te wijdloopig zou worden. Aangevoerd door fluit- en trommelspelers, trekken zij langs den rug der bogen omhoog, en stellen voor het leger der boozen van allerlei aard, die het huis Gods bestormen.

Aan de zuidzijde daarentegen, zijn het de beelden der

heiligen en rechtvaardigen, uit het oude en nieuwe Verbond, die naar het heiligdom des Heeren opgaan.

Het beneden-schip is vooral merkwaardig om zijne prachtig saamgestelde muurberen; in de nissen bevinden zich de beelden van belijders en martelaars; bijzondere aandacht verdienen ook de voetstukken dezer beelden, welke met kleine historische tafreelen versierd zijn, die betrekking hebben op de hoofdfiguren; het zijn geheele compositiën, die uitmunten door vinding en sierlijkheid.

In den hoek van het noorder beneden-schip, tegen het transept, bevindt zich het beeld van den *Erwtelman*. In de 15^e eeuw opzichter van de werkzaamheden bij het bouwen der kerk, verdiende hij een braspenning daags, en ontevrede over het middagmaal dat hem voorgezet was, schopte hij, zegt de overlevering, den ketel met erwten om, daar dit geen kost was voor iemand die zulk een hoog loon trok.

Beschrijving van het inwendige.

HET CHOOR.

1° Het hoog-altaar, met twee fraaie engelen. (De omsluiting is nog niet afgewerkt.)

2° Aan de pilaren, de beelden van Christus en de Apostelen.

3° Het gestoelte, een merkwaardig snijwerk der 15 eeuw, vol symbolische beeldgroepen. Zijne afsluiting, rechts van den ingang, stelt voor de vier Uitersten. Christus op den regenboog gezeten, om levenden en dooden te oordeelen, met de H. Maagd en St. Jan Baptist aan zijden. De dooden rijzen op uit hunne graven; Petrus opent den gelukzaligen de hemeldeur, de verworpingen worden door helsche geesten in den muil van een vuurbrakend

monster gesleept. De plint wordt ingenomen door den H. Willibrordus.

De afsluiting rechts bevat tafreelen uit het leven van den kerkpatroon, St. Jan. In de spits is hij gezeten, gekleed als profeet, onder de vleugels van zijn arend; lager staat de gebeurtenis door Eusebius geboekt, waar hij een afgevalen geloofsleerling, die zich bij baanstroopers had aangesloten, in de woestijn opzoekt en bekeert. Verder de geschiedenis van een verarmden christen, die aan een Joodschen giftmenger de kracht bewijst van het kruis-teeken, dat zijne venijnige dranken schadeloos maakt. Ter zijde, de marteling van St. Jan in de olie, en zijne ballingschap naar Pathmos, waar hij de Openbaringen schrijft. Eindelijk een geopend ledig graf, waaruit een spreukband (eene stem) opgaat, omringd door drie personen, wier houding verwondering uitdrukt. Duidelijke voorstelling der overlevering betreffende de begrafenis van den Evangelist. In de plint de Apostel Petrus, die behalve de sleutels een gesloten boek draagt. Deze voorstelling is opvallend, want een gesloten boek verbeeldt altijd eene voorzegging of openbaring.

De plinten van het beneden gestoelte zijn bezet: links met den Goeden Herder, rechts met het beeld van St. Jan; van boven met engelen, die speeltuigen en de instrumenten der Passie dragen. De hoeken: aan het altaar met eene afbeelding van de Mis en de Biecht, aan den ingang met den doodstrijd des Heeren in den hof, en den kruisdood.

De trappen. Beginnende aan de zuidzijde, zijn de trappen versierd met deze beeldengroepen: een leeuw en een draak, de hoovaardigheid en de gierigheid voorstellend, en daartegenover de H. Kerk en hare leeraars; verder twee gedrochten: de ontucht en de nijd, en er tegenover een ge-

harnasd krijgsman in een schuitje, en een watervogel: twee afbeeldingen van den christen, gelijk hij op de wereldzee rondzwervend, tegen zijne booze driften moet gewapend wезen, en met stormen en golven heeft te kampen. Beginnende aan de noordzijde: de gulzigheid, waarvan Noach onder zijn wijnstok in slaap gevallen, het beeld is; zijne zonen staan tegenover hem; Cham wordt aangegrepen door een monster. Verder: twee monsters: de gramschap en de godslastering, en eindelijk, de traagheid vergezeld van de armoede.

De triomfboog is versierd met twee merkwaardige baldakijns, het eene uit de 16 eeuw, prachtig van uitvoering, doch de stijl is gezocht en verwrongen; het andere een nieuw werk eenvoudig en sierlijk.

Aan de hoofdkolommen twee altaren, van den H. Willibrordus en van den H. Leonardus van Vechel, met beeldgroepen uit hun leven.

De chooromsluiting is versierd met snijwerk uit het begin der 17 eeuw, voorstellende: de koperen slang en den kruisdood; Jonas door den visch ingezwolgen en de begravenis des Heeren; Jonas door den visch uitgeworpen en de verrijzenis; Abraham die Isaäk slachtoffert en Joseph door zijne broeders verkocht; Melchisedechs offer voor Abraham en het Manna der woestijn.

DE ZEVEN KAPELLEN ACHTER HET CHOOR. Drie daarvan zijn voorzien van geschilderde glasvensters, welke het volgende voorstellen.

Die der middelkapel: de H. Drievuldigheid, de H. Maagd en den H. Joseph, de H. Anna en Joachim, Zacharias en Elisabeth. In de toppen de patronen der schenkers: de H. Wilhelmus en Aldegondis.

Die der kapel ten zuiden, gewijd aan het H. Hart: de verschijning van Christus aan de Z. Margaretha Maria Alacoque.

Die der kapel ten noorden, gewijd aan den H. Joseph: Paus Pius IX, die de Kerk onder de bescherming van den H. Joseph stelt. Een prachtig altaar van den H. Joseph staat in deze kapel, versierd met zijn beeld en twee tafreelen uit zijn leven: zijne verloving en zijn dood.

DE ZUIDELIJKE ZIJBEUK VAN HET CHOOR, waarin wordt aangetroffen: De grafstede van bisschop Gijsbertus Masius, die van 1595 tot 1614 het bisdom 's-Hertogenbosch bestuurd.

Daarboven eene Boodschap, geschilderd door Verscharen.

Langs de wanden der kerk, opmerkenswaardig oud beeldwerk.

Op den hoek, tegen de St. Antoniuskapel, eene muurschildering van het jaar 1444, voorstellende Christus aan het kruis, met de H. Maagd en St. Jan; op den voorgrond verscheidene kleinere figuren in de kleederdracht van dien tijd. Het opschrift, waarin genoemd jaartal voorkomt, is nog goed leesbaar.

De St. Antoniuskapel. Twee geschilderde glasvensters. Het groote stelt voor de twistredenen van den H. Antonius van Padua met de Manicheën, en het wonder van den muilezel, die zich van zijn voeder afwendt, om voor het H. Sacrament de knien te buigen. Ter zijde, de patronen der schenkers: de H. Jacobus de Meerdere en de H. Abdis Aldegondis, van onder hunne geslachtswapenen.

Het kleine venster: de verschijning der H. Maagd aan den H. Antonius, wien zij haren goddelijken Zoon in de armen geeft.

In het zuider transept, merkwaardig oud blad- en beeldwerk, dat beschadigd is.

DE NOORDELIJKE ZIJBEUK VAN HET CHOOR. In het groote venster, geschilderd glaswerk, voorstellende de aanbidding der herders en drie koningen.

De H. Sacramentskapel. Deze prachtige kapel werd gesticht door de Illustre Lieve-Vrouwe broederschap te 's-Hertogenbosch, tusschen de jaren 1478—1494. Hare kolommen zijn bedekt met gehouwen sieraden, die echter veel geleden hebben; het altaar en zijne afsluiting, de geschilderde glasvensters, de oude en nieuwe lichtkronen zijn treffend.

Het altaar. Op de gedreven gulden deur van het tabernakel, Christus met het Evangelieboek in de hand, tusschen de symbolen der Evangelisten; de kap van het tabernakel is bezet met vele kleine figuren van engelen, en naast de deur bevinden zich twee serafijnen. In de vleugels van het altaar, zijn geplaatst heiligen uit het oude en nieuwe Verbond, die het nauwst in betrekking staan met de vereering van het H. Sacrament, zooals: Melchisedech, Aäron, David, Elias; de H. Augustinus, Paus Pius V, Thomas van Aquine en Alphonsus. In de tombe: het laatste Avondmaal.

De prachtige afsluiting, die tevens tot communiebank dient, uit eiken hout en verguld koper samengesteld, is versierd met verschillende symbolen van het Altaar-geheim en de beelden der Evangelisten.

De glasvensters. 1° In de altaarnis. Het middelvenster stelt voor de H. Eucharistie, omringd door aanbeddende engelen in witte talaren. Van onder de vier Evangelisten, ter zijde de patronen der schenkers: Franciscus van Assisië en Catharina.

Het venster rechts: Christus als kind opgedragen in den tempel; ter zijde de patronen der schenkers: Augustinus en Maria.

Het venster links: de kruisdood, op het oogenblik dat

's Heeren zijde wordt doorstoken, engelen vangen het stroo-
mend bloed op.

2° De vensters in de kapel. Het eerste venster: Christus
onderwijst de Joodsche leeraars; ter zijde de patronen der
schenkers: de H. Joseph en Catharina.

Het tweede venster: de bruiloft van Cana en de ver-
andering van water in wijn; daarboven het offer van Mel-
chisedech voor Abraham; in de beneden vakken, Christus
die zijne leerlingen onderwijst over zijne woorden: Ik ben
de wijnstok, gij zijt de ranken. Verder de patronen der
schenkers: de H. Henricus en de H. Paulina.

Het vierde venster: de vermeerdering der brooden in de
woestijn; daarboven het manna der Joden; van onder Chris-
tus predikend: Ik zal u mijn vleesch te eten geven; de
schare der Joden die hem verlaat, op het hooren dier woor-
den; de Apostelen die bij hem blijven, in wier naam Pe-
trus zegt: tot wien zouden wij gaan? enz. De patronen
der gevers: de H. Godfried en de H. Dorothea.

Het derde venster: het laatste avondmaal; van boven het
Paaschlam der oude Wet, van onder de leerlingen van
Emmaus die den Heer herkennen bij het breken des broods.
De patronen der gevers: de H. Joannes en de H. Anna.

Deze heerlijke vensters zijn verder versierd met symbo-
len, zooals het Lam Gods, den kelk des Bloeds, het
kruis, den boom des Levens uit het paradijs en zijne vruch-
ten; wijders met de familiewapens der schenkers.

De prachtige lichtkroon van geel koper gegoten in de
vijftiende eeuw, telt twaalf armen met wijngaardbladeren
versierd. In het midden onder een baldakijn staat St. Vic-
tor, een der martelaars van het thebaansch legioen; zijne
medesoldaten en medemartelaars omringen hem.

Naast deze kapel staat het monument van den Aartsbischop Joannes Zwijsen, van witten steen gebeiteld, versierd met vijf beelden: zijn patroonheilige, twee engelen die de wapens der Bossche en Utrechtsche bisdommen dragen, twee serafijnen, de Zachtmoedigheid en de Kracht (*Mansuete et Fortiter*) voorstellend.

Het opschrift is aangebracht op een koperen plaat.

HET SCHIP. In het schip trekt vooreerst de predikstoel des bezoekers aandacht. De predikstoel is gesneden ongeveer in het jaar 1550; vooral het ondergedeelte is schoon, zoo van bewerking als van vormen. In de plinten komen voor de volgende reliefs: Christus predikt de acht zaligheden; St. Jan Baptist predikt in de woestijn; het eerste sermooon van Petrus; de H. Paulus predikend te Athene, en de predikingen van den H. Andreas. Verder is alles versierd met zeer fijne fiesen, genomen naar Romeinsche antieken. In het ruggestuk, is afgebeeld de H. Joannes in de olie gemarteld. De kap, die verscheidene verdiepingen telt, is rondom bezet met de beelden van Christus, Mozes en de Evangelisten; alsmede met die van de 12 Apostelen, de H. Maagd en de kerkleeraars, terwijl in de frontons zijn aangebracht de busten der profeten uit het oude Verbond.

De glasvensters. De glasvensters van het schip stellen voor de zeven H. Sacramenten, waarvoor de onderwerpen genomen zijn uit de historie van het Bisdom van 's-Hertogenbosch; deze vensters geven dus te gelijker tijd de belangrijkste tijdstippen van de geschiedenis der Kerk in dit gewest te aanschouwen.

Het Doopsel. De H. Willibrordus doopt de nieuw bekeerde heidenen in het tegenwoordige Bossche bisdom;

de krijgsman op wiens hoofd hij de wateren der wedergeboorte uitstort, is de uit 's Heiligen brieven genoegzaam bekende Frank Ængilbert. (Het jaar 709.)

Ter zijde de patronen der gevers: de H. Eduard en de H. Rosa, benevens hunne geslachtswapenen.

Het Vormsel. (Nog niet geplaatst.)

Het H. Sacrament des altaars. De H. Norbertus herstelt de vereering van het H. Sacrament, welke ten gevolge der woelingen en oproeren van de Manicheën en andere sekten, bijna geheel vervallen was; op sommige plaatsen werd het verborgen gehouden in bijzondere huizen, elders bevond het zich in de macht der Manicheën en stond aan velerlei ontheiligingen bloot. (Het jaar 1120.)

De patronen der gevers: de H. Petrus en de H. Cornelia benevens hun familiewapens.

De Biecht. (Nog niet geplaatst.)

Het H. Oliesel. De H. Oda, gesproten uit het geslacht der Schotsche koningen, vestigde zich in de achtste eeuw, na vele pelgrimsreizen, in het bisdom van 's-Hertogenbosch, bij het tegenwoordige dorp St. Oedenrode; de bewoners bouwden er voor haar een verblijf in de gedaante eener herderswoning uit die tijden. Zij is voorgesteld het laatste Oliesel ontvangende op haar sterfbed, gelijk hare oudste levensbeschrijving dit vermeldt. (Het jaar 726.)

Het Priesterschap. De H. Ansfridus wordt priester gewijd. Als graaf bestuurde hij Noord-Brabant in de tiende eeuw en bracht er zeer veel goeds tot stand; hij herstelde overal het recht, bracht gewapender hand oproerlingen en rooversbenden ten onder, deed de welvaart en voorspoed van vroeger herleven, en bevorderde uit geheel zijn vermogen alles wat de godsdienst betreft. Hij was gehuwd met Hilsuindis gravin van Strijen; hunne dochter Benedicta was

abdis der abdij Thorn, welke door Ansfried en Hilsuindis gesticht was. Na den dood zijner vrouw legde hij de graaflijke waardigheid neder, om de priesterwijding te ontvangen. Keizer Otto III woonde de plechtigheid bij. Ansfridus werd kort daarop bisschop van Utrecht gekozen. (Het jaar 997.)

De patronen der gevers: de H. Petrus en Elisabeth.

Het Huwelijk. Pepijn van Landen en Itisberga worden door het huwelijk verbonden. Pepijn bestuurde deze gewesten in het begin der 7^e eeuw, hij verhief er de banier des christendoms en werkte krachtig mede tot afschaffing der heidensche godendiensten, vooral door het ondersteunen van de christen priesters. Uit zijn huwelijk met Itisberga is een groot geslacht van heilige en vermaarde mannen gesproten, die zijne voetstappen gedrukt hebben. (Het jaar 600.)

De patronen der schenkers: de H. Joannes en Sophia, benevens hunne geslachtswapenen.

Tusschen deze historische tafreelen zijn aangebracht de beelden der kerkvaders en kerkleeraars der Latijnsche en Gricksche Kerk.

Het orgel. Een uitstekend werkstuk van gesneden hout. De tribuun is vervaardigd in 1617; de kasten een tiental jaren later, door twee verschillende werklieden. Vele beelden op degewijde muziek betrekking hebbende, bevinden zich aan het orgel, en in sieraden is het zeer rijk; onder alle opzichten is het een merkwaardig gewrocht dat op de hoogste belangstelling van alle kenners kan aanspraak maken.

De kapel van Onze Lieve Vrouw van den Bosch. Deze kapel, ten noordwesten van het schip, werd gebouwd in 1268; sedert het jaar 1381 wordt daarin het beroemde beeld van O. L. Vrouw van den Bosch vereerd.

Het beeld zelf dagteekent uit het jaar 1220 ongeveer, en is dus nog ouder dan de kapel; naar alle waarschijnlijk-

heid is het afkomstig uit de eerste St. Jans-kerk. Het is geplaatst in een prachtige uit witten steen gebeitelden troon, die tevens tot altaar strekt, en die met verschillende beelden versierd is.

In het eerste glasvenster dezer kapel, is geschilderd: de Boodschap; in den top, de profeet Isaias, met de spreuk: „Ecce virgo concipiet.” Onder het hoofdtafreel: 1° Jacob op zijn sterfbed, die aan zijne zonen voorzegt de komst van Hem die de verwachting der heidenen is, en 2° Balaam, die aan den verschrikten Balac de ster aantoot die uit Jacob zal opgaan.

In het tweede venster, de kroning der H. Maagd; en in de beneden vakken de vier voornaamste punten uit de historie van het miraculeus beeld. 1° In het jaar 1380 wil een werkman het beeld tot spaanders hakken, maar wordt door den bouwmeester der St. Jans-kerk weerhouden. 2° Het jaar 1381, eene gebrekkige vrouw wordt aan de voeten van het beeld genezen. 3° Het jaar 1629, twee godsdienstige vrouwen verbergen het beeld, om het naar elders te vervoeren. 4° Het jaar 1854, het beeld wordt door den Aartsbisschop Joannes Zwijsen weder in zijne oude kapel teruggevoerd en ter vereering uitgesteld.

Aan den ingang der kapel, eene schoone schilderij van Abraham Bloemaert, het middelaarschap van Christus en de voorbede der H. Maagd voorstellend; eene andere van een onbekende: de verloving der H. Maagd.

De Doopkapel. Deze kapel, ten zuidwesten van het schip, is een overblijfsel der tweede kerk, die in 1280 gebouwd werd. De prachtige doopvont is in 1492 gegoten. De voet stelt voor het waschbad van Bethsaïda; de zes beelden van gebrekkigen en melaatschen welke het bekken schragen, de zieken die genezing kwamen vragen aan het wonder-

werkend water, dat door een engel in beweging werd gebracht.

Op het deksel is voorgesteld de doop van Christus; daarboven bevinden zich de H. Joannes en de H. Lambertus, nog hooger de hemelsche Vader; de pelikaan, die zijne borst opent om met zijn bloed zijne jongen te genezen, vormt het toppunt. De ijzeren driehoek die het deksel verplaatst, is een meesterstuk van smidskunst.

Het glasvenster dezer kapel stelt voor het doopsel des Heeren in de Jordaan; in den top verschijnt de hemelsche Vader, op een spreukband zijn de woorden geschreven: „Dit is mijn welbeminde Zoon.” De onder paneelen stellen voor: Mozes die water uit de rots doet springen, en Christus die aan Nicodemus het geheim der wedergeboorte verklaart. Verder de symbolen des Doops, zooals de phenix die uit zijne asch verrijst, en de kroon en de palmtakken der overwinnaars. Dit glasvenster werd door de geestelijkheid des bisdoms aan den Aartsbisschop Joannes Zwijsen geschonken, ter gelegenheid van zijn vijftigjarig priesterschap.

In de kerk bevinden zich verscheidene belangrijke grafzerken. Nabij de doopkapel, in den zuidelijken muur der kerk, is het grafteeken geplaatst van Margaretha van Auweninge, de vrouw van Alard van Hameel (of Duhamel), een der voornaamste bouwmeesters van de St. Jans-kerk. Een volksgerucht wijst dezen grafsteen aan als dien van een kind, dat door zijn vader zou verslagen zijn, omdat het de geheimen verraden had, die hij alleen kende om de grondvesten der St. Jans-kerk tot stand te brengen.

Wat verder naar het oosten hangt het grafteeken van Jacob van Balen, in de 16 eeuw Meester der Tafel van den H. Geest of het Geefhuis te 's Hertogenbosch.

KASTEEL VAN AEMSTEL

N. V. DAGBLAD EN DRUKKERIJ „DE TIJD“

Voorburgwal 69-73 - AMSTERDAM - Telefoon. 6100

tegen billijke prijzen, uiterst vlug, alle soorten Drukwerk, het beste en meest uitgebreide, het eenvoudigste en meest ingewikkelde.

legt zich erop toe, smaakvol, artistiek werk te vervaardigen, is dien van het beste en schoonste materiaal en arbeidt met de meest goede, goed geoefende gezellen.

voor haar worden afgeleverd: Aandeelen, Obligatiën, Rekeningen, Kwitantien, Veilingbiljetten, Prijscatalogi, Briefpapier, Enveloppen, Programma's, Circulaires, Briefkaarten, Boekregisters, Bidprentjes, en Visitekaartjes. Van dit alles zijn modellen aanwezig.

de natuur zelf
mits gemerkt
"C A W",

Bij alle Boekhandelaars en Magazijnen van
krijgbaar. Vraagt toezending der geïllustreerde
BLIKMAN & SARTORIUS, Importeurs,

Vraagt Varossi Limonades, Siropen, Mira Stoom-Vruchtensapfabriek „t Fa LOUIS VAROSSIEAU, Alfen aan

ers JANSSEN & Co. te Ha arlem zenden franco oorspronkelijke modellen en teekeningen van gouden, zilveren en koperen
— Leveren ook plannen voor artistieke kerkmeubilering en voor vaandels en kunstnaaldwerk. (Hulpatelier Beurspassage No. 3, Amst

iederem struik een wild dier zagen en
geweren op eenen geweldigen quasi-
aangelegd, tot geen gering vermaak
die hunne tamelijk zotte vragen met
rijken trots onbeantwoord liet, waren
an een uur aan een lang en tamelijk
nen, hetwelk door de overstromingen
d, zich van het noorden naar het
mijlen uitstrecte en een lichtgroene
water in het midden ontwaren liet. De

voerde. De aanwijzingen waren zeer onbepaald. Doch vele
vragen zouden onzen leidzman te zeer verward hebben, en
zoo scheidden wij van elkander, ons verlatende op onze zin-
tuigen en de zak-kompassen, die verscheidenen onzer bij zich
hadden.

Zooals gezegd is, was de zuidelijke richting ons te beurt
gevallen. Aan het uiterste einde van het moeras zouden wij
ons naar het westen richten en dan eenen noordelijken koers
langs de pruimenhagen nemen. Tot hiertoe hadden wij eenige
vluchten wilde duiven en ettelijke ronddartelende eekhoorn-
nieten in het gezicht bekomen dan slangen

dan dezelden weg terug te keeren;
besloten, zochten wij het pad te vinde
derhalve in verschillende richtingen,
hadden wij ons door distelen en t
doorgang gebaad, toen een luid vre
digde dat het pad gevonden was. In
wij om den gelukkigen kameraad verz
had gedaan; in plaats van een voetpad
koe te zijn. Intusschen begroetten v
met dankbaarheid, en nu was het al
het eene loslopende koe was, of wel